

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Bitlis Eren Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bitlis/TÜRKİYE
mbsengul@beu.edu.tr
ORCID

Elif KINCAL

Bitlis Eren Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Bitlis/TÜRKİYE
elifkincal0706@gmail.com
ORCID

**KADINLIĞIN SIRA DIŞI BİR
MAĞDURİYET HİKÂYESİ:
EĞRETİ GELİNLER**

AN EXTRAORDINARY STORY OF
FEMALE VICTIMIZATION: *EĞRETİ
GELİNLER (BORROWED BRIDES)*

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 23.12.2022	Received Date: 23.12.2022
Kabul Tarihi: 09.04.2023	Accepted Date: 09.04.2023
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2023	Date Published: 30.04.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Şengül, Mehmet Bakır ve Kincal, Elif, "Kadınlığın Sıra Dışı Bir Mağduriyeti: *Eğreti Gelinler*", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 18, Bahar 2023, s. 287-304.

Şengül, Mehmet Bakır and Kincal, Elif, "An Extraordinary Story of Female Victimization; *Eğreti Gelinler (Borrowed Brides)*", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 18, Spring 2023, p. 287-304.

[10.28981/hikmet.1223633](https://doi.org/10.28981/hikmet.1223633)

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Yüksek Lisans Öğr. Elif KINCAL

KADINLIĞIN SIRA DIŞI BİR HİKÂYESİ: EĞRETİ GELİNLER

AN EXTRAORDINARY STORY OF FEMALE VICTIMAZATION; EĞRETİ GELİNLER
(BORROWED BRIDES)

ÖZ

Kadın ve kadın ile ilgili sorunlar ve bu sorunların işleme ve çözüme kavuşturulma biçimleri toplumsal hayatın temel yapısına ve anlamına ışık tutar. Toplumsal hayatın kurmaca düzlemdeki yansıması olan edebi metinlerde de kadınlarla ilgili temaların anlamı zenginleştirici bir etkisi olduğu aşikârdır. Edebi metinlerin kurmaca kişilere yer verme mecburiyeti, aynı şekilde kadın kişilerin de derinlikli analizini zorunlu kılacak ve kadın kimliğine yapılacak olumlu anlamdaki katkı, evrensel bir duyumun belirmesinin önünü açacaktır.

Türk romanında temel izleklerden biri de kadın ve kadınlarla ilgili temalardır. Toplumsal yönü ağır basan romanlarda kadın kimliği ve sorunlarına genişçe yer verildiği görülür. Türk romanının yaşayan yazarlarından Fatma Şükran Kozalı, Eğreti Gelinler romanında geleneksel motifler üzerinden kadının sömürülmesini odağa almaktadır. Oldukça sıra dışı bir konu olan eğreti gelinlik, kadının karın tokluğuna cinsel bir nesneye dönüştürülmesi şeklinde sürdürülen ataerkil bir geleneği ifade eder. Kadınlar, yoksulluk ve kimsesizlik dolayısıyla bu geleneğin esiri bir hayat sürdürmek zorunda kalmışlardır. Yazar, eğreti gelinler üzerinden geleneksel yaşam biçimi ve kodlarını tartışmaya açmış, bu insanlık dışı uygulamanın nice genç kızın hayatını tükettiğini gözler önüne sermiştir. Bu çalışma, Eğreti Gelinler romanında kadınlığın uğradığı sıra dışı mağduriyet durumlarını analitik bir yaklaşımla odağa almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Eğreti Gelinlik, Kadın, Ataerkillik, Şükran Kozalı.

ABSTRACT

Women and their problems and the way these problems are handled and resolved shed light on the basic structure and meaning of social life. In literary texts, which are the reflection of social life on a fictional level, it is obvious that the themes about women have an enriching effect on the meaning. The obligation to include fictional characters in literary texts will also necessitate an in-depth analysis of female characters, and a positive contribution to female identity will pave the way for the emergence of a universal sense.

Among the main themes of contemporary Turkish novels, woman and womanhood have primary importance. It is seen that women's identities and problems are widely included in novels with a social aspect. Fatma Şükran Kozalı, one of the living authors of the Turkish novel, focuses on the exploitation of women through traditional motifs in her novel Eğreti Gelinler (Borrowed Brides). The borrowed bride's wedding dress, which is a rather unusual subject, refers to a patriarchal tradition of transforming women into sexual objects. Due to poverty and desolation, women had to lead a life as a slave to this tradition. The author has opened the traditional lifestyle and codes to the discussion over fake brides, revealing that this inhumane practice has consumed the lives of many young girls. This study focuses on the extraordinary victimization situations of womanhood in the novel Eğreti Gelinler (Borrowed Brides) with an analytical approach.

Keywords: Tradition, Borrowed Bride's Wedding Dress, Woman, Patriarchy, Şükran Kozalı.

Giriş

Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, verdikleri çetin mücadele ile kabul görmüşlerdir. Mücadele ile elde edilen kazanımlar zamanla toplum tarafından da kanıksanmaya başlanmıştır. Ancak kadınların kazanımları oldukça zorlu bir süreci ifade eder. Kadının verdiği mücadele neticesindeki kazanımları sadece kadınlar için değil tüm toplumun demokratik bir kimlik kazanmasına öncülük ettiği kolaylıkla söylenebilir. Kadının toplumdaki pozisyonu o toplumun demokratik düzeyinin de göstergesidir ya da bir başka ifadeyle bir toplumun gelişmişlik düzeyi kadının o toplumdaki pozisyonu üzerinden de okunabilir.

Türk toplumunda kadının elde ettiği kazanımlar ya da kazanımların geldiği nokta hem uzun ve zorlu süreci hem de hala devam eden bir mücadele alanını ifade eder. Kadın ve ataerkil yapının mücadelesi her alanda varlığını hissettirmektedir. Zira ataerkil yapı, kadının yaşamının hemen hemen her alanına sirayet etmiştir. Kadın, kırsal ve kent yaşamında ailenin tamamlayıcısıdır. O, bir misyon ve adanmışlık timsali olarak görülür. Kadınlığın bu hali; iş yaşamında, eğitimde, toplumsal hiyerarşide, değerler sisteminde ve hukukta karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

Geleneksel ataerkil toplumlarda kadın ve erkek algısı birbirinden farklıdır ve genellikle kadınlar hiyerarşik bir düzlemde erkeklere göre, gerek sosyal statü gerekse sosyal sınıf açısından, ikincil plana itilmişlerdir. “Kadınlar, erkekliğin inşa sürecinde anne, kız arkadaş, cinsel partner, okul arkadaşı, eş, iş yeri arkadaşı vb. olarak merkezi öneme sahiptir. Bu nedenle ataerkil erkekliği anlamak için kadınların pratiklerine daha yakından bakarak ataerkil erkekliğin inşasında erkeklik ve kadınlığın karşılıklı rollerinin araştırılması gerekir” (Yavuz, 2015: 117). Ataerkil toplumlarda sadece erkeklerin gelişim süreçlerinde rol aldığı gösterilir. Kadınların topluma katkıları ise göz ardı edilmiştir. Erkeklerin kadınlardan kas gücü olarak daha güçlü olması erkeklerin ataerkil toplumda daha fazla söz sahibi olması gerektiğini düşündürmüştür. “Ataerkil yapıyı devamlı kılan temel unsurun, erkeğin tüm ekonomik kurumları tekelinde bulundurmasıdır. Bu ataerkil yapı, kadınların çok sayıda çocuk doğurmasını, ev ve tarla işleriyle uğraşmasını cinsiyetlerinin bir gereği olarak dayatır. Böylece kadın, ev içi alana kapatılmış olur ve boyuna tekrarlanan bu işlerle içe dönük kalır (Akarsu’dan aktaran: Şengül, 2019: 80).

Cinsiyet kavramı, cinsler arasındaki biyolojik yapıya bağlı farklılıkları ifade etmektedir. Bu farklılığa dayanarak kadın ve erkek ya da dişi ve eril olmak üzere temelde ikili bir sınıflandırma yapılmıştır. Biyolojik temelli farklılığa dayanan cinsiyet kavramının zamanla toplumsal düzlemde yeni anlamlar ve ifadeler kazanmasıyla toplumsal cinsiyet kavramı oluşmuştur. Toplumun bu cinsiyetçi yapısının oluşumunda etkili olan temel etken biyolojik cinsiyet algılarıdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak kadın ve erkek cinsiyetlerine yüklenmiş sosyal anlamları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kültürel ve toplumsal farklarla oluşmuştur ve henüz bebekken öğrenilen ve öğretilen bir algıdır. Bu toplumsal cinsiyetçi anlayış, kadını sosyal hayatın dışında tutmakta ve zorlu bir yaşam mücadelesi içerisine sürüklemektedir (Şengül, 2019: 57). Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik açıdan farklılık arz eden, doğuştan getirilen,

öğrenilmeyen, kalıcı ve değiştirilemeyen kadın ve erkek cinsiyetlerine sosyal anlamların yüklenmesiyle oluşturulmuş yeni bir kadınlık ve erkekliğin inşasını ifade etmektedir. Bu inşa sürecinde içerisinde yaşanılan toplumun ve kültürün kadın ve erkek cinsiyetlerine bakışı, beklentileri ve kadın ile erkek olmaya yükledikleri anlamlar etkili olmaktadır. Dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden tamamen kopuk kavramlar olmamakla birlikte birbirleriyle ilişkili olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2015: 112).

Erkek dış dünyayla ilişkilendirilirken kadın ev ve ev ile ilgili alanlarla ilişkilendirilir. Böylece evde kadının sorumluluklarının gelenekselleştiği ve kadının ev içine mahkûm bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ev dışı bir işte tüm gün çalışan kadınların dahi ev içi işlerindeki başat rollerinin değişmediği görülür. Böyle olduğu içindir ki, yaşanan tüm sosyo-ekonomik değişikliklere rağmen ev kadını isimlendirmesi yok olmamış hatta zayıflamamış; ev içi işlerin tamamıyla kadını olduğunun kabulü güçlü şekilde devam etmiştir. Kadınlar üzerinden toplumsal cinsiyetçi rollerin kalıplaştığı kavramlar ortaya çıkmıştır. Kadınların yaşam tarzında, meslek seçiminde, giyim tarzında bu kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kadın pembe rengi tercih etmeli, yumuşak huylu olmalı, ev içi işlerle ilgilenmeli, renkli ve süslü giyinmeli, ev hanımı olmalı gibi düşünceler yer edinmiştir (Vatandaş, 2020: 749).

Geçmişten günümüze değin içerisinde bulunulan toplumun kültürüne, geleneklerine, adetlerine, inançlarına bağlı olarak kadın ve erkek rolleri inşa edilmiştir. Kadınların ve erkeklerin yaşam tarzları sahip oldukları otoriteye ve güce bağlı olarak farklılık göstermiştir. Anadolu toplumlarında kadın, hatırı sayılır bir konumdadır. Anne kavramı ile bu konum daha da değerli hale getirilmiştir. Ancak kas gücü bakımından kadınlara göre daha güçlü olan erkek, toplum içerisinde her zaman mutlak söz sahibi olması gereken taraf olarak benimsenmiştir. Erkek, ekonomik kurumların tamamını tekeline almış, eril toplumsal yapının geleneksel bir kimlik kazanmasının önünü açmıştır. Böylece erkek gücün simgesi, kadın ise bu güce boyun eğmesi gereken edilgen taraf olduğu kanıksanmıştır. Bir başka ifadeyle kadınlığın erkekliğe göre güçsüz olduğu anlamı belirginleşmiştir.

Toplumsal yaşamın adeta doğal bir uzantısı olan edebiyat da kadının bu yok sayılmak istenen görüntüsünü kendisine malzeme yapmıştır. Türk edebiyatının en başat temalarından olan kadınlık olgusu, toplumun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserleri sinemaya da uyarlanan Şükran Kozalı, romancı kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Denizli’de dünyaya gelen Fatma Şükran Kozalı, doğduğu ve büyüdüğü yerde geleneksel olarak varlığını sürdüren ‘Eğreti Gelin’ olgusunu yine aynı adı taşıyan *Eğreti Gelinler* romanında kurgusal zemine taşımıştır. Yazar, memleketinin bir geleneğinin kadınlar ve bedenleri üzerindeki hâkimiyetini oldukça çarpıcı bir kurguyla işlemiştir.

Romana adını veren ‘eğreti’ kavramı TDK sözlüğünde “belirli bir süre sonra kaldırılacak olan, geçici, muvakkat” ve “iyi yerleşmemiş, yerini bulmamış olan” anlamlarına gelmektedir (2011: 763). Genel itibarıyla süreklilik arz etmeyişi, geçiciliği, oturmamışlığı ve yakıştırılmamışlığı ifade etmektedir de denebilir.

Eğreti gelinler veya eğreti gelinlik; sürekli olmayan, geçici, yakıştırılmadan ve üstünkörü bir şekilde gelin oluşu ifade etmektedir. Kozalı'nın eserinde eğreti gelinler, zengin ailelerin ergen oğullarını kadın bedeni ile tanıştırmak için evliliğe hazırlayan kadınlardır. Eğreti gelin adı verilen bu kadınlar, bedenlerini karın tokluğuna erkeklere sunmakta, eğreti gelinlikleri süresince yol yordam öğrenerek bilgilenmekte ve sahte bir mutlulukla yetinmek zorunda kalmaktadır (Kozalı, 2018: 287).

Eğreti Gelinler Romanın Olay Örgüsü

- Eskiden eğreti gelin olan Kostak Emine'nin Ali'nin mezarı başında görülmesi.

- Kostak Emine'nin Ali'nin mezarında kendinden geçecek kadar ağlaması.

- Ali'nin eğreti gelinlik ve Kostak Emine hakkında konuşması.

- Ragıp adlı kişinin, eğreti gelini olan Ladik'e âşık olması.

- Ladik'in eğreti gelinlik sonrası kötü yola düşmesi.

- Denizli şehrini işgal eden Yunan ordusunun Türk askeriyeye çatışması.

- Denizli'de Göller Şehri'nde yaşayan Selmin adlı kızın belirmesi.

- Selmin'in küçük yaşta kendinden büyük birisiyle evlendirilmesi.

- Selmin'in kayınpederinin ona bir baba şefkatiyle yaklaşması.

- İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu.

- Selmin'in kocasına ilk başlarda yabancı biri gibi davranması.

- Selmin'in kocasının askere gitmek için evden ayrılması ve bir daha geri dönmemesi.

- Kostak Emine'nin Ali'nin eğreti gelini olması.

- Kostak Emine'nin Ali'ye âşık olması ve evden kovulması.

- Ladik adlı kadının Selmin'in dayısı Ragıp'ın eğreti gelini olması.

- Bir eğreti gelin olan Gülnaz'ın kızı Aynımah'ın kocasının ölmesi.

- Aynımah ile arkadaşı Pehlivan Buldan'ın birlikteliği.

- Aynımah'ın ölen Pehlivan Buldan'ın mezarını sık sık ziyaret etmesi.

- Selmin'in sevgilisi Mutlu ile İtalya'ya gitmesi.

- Selmin'in Göller Şehri'nde Aynımah ile Kostak Emine'yi ziyaret etmesi.

- Selmin'in rüyalar görmesi ve uyandığında aklında bu romanın olması.

Bir Haz Nesnesi Olarak Eğreti Gelinler ya da Kadınlar

Ataerkillik, eril toplumların en kurumsallaşmış, örgütlü yapılarından birini oluşturur. Cinsiyet temelli düşünce yapısına yaslanarak toplumların şekillenmesinde belirleyici olur ve bu yolla cinsiyetler arasındaki biyolojik

farklılıklara dayanarak erkeklere kadınlar karşısında ayrıcalıklı bir konum inşa eder (Şengül, 2019: 82). Erkekler için kurgulanan bu ayrıcalıklı konum; iş, eğitim, sağlık, ev, çalışma, ekonomi, hukuk gibi pek çok alanda kendini gösterir. Bunun karşısında kadınlar; yaşam alanlarının pek çoğunda ya kendilerine çizilen sınırlarda kalmak durumunda kalmış ya da nesneleşerek bedenleriyle ön plana çıkmak zorunda bırakılmışlardır.

*Eğreti Gelinler*¹ romanı, Denizli’deki eğreti gelin geleneği üzerinden kadınların bedenleri üzerinden cinsel bir objeye dönüştürülerek hiçsizleştirilmesini odağa alır. Henüz çocuk veya ergen erkeklerin cinsel yaşamla tanışmaları için kadınların bir araç olarak kullanıldığı yaşam biçimi zamanla bir gelenek halini almış ve gizlice sürdürülmüştür.

Roman kişilerinden Umman Hanım, Yunan işgali esnasında büyük korku yaşamaktadır. Umut bağladığı tek kişi ise eğreti gelini Ladik’tir. Onun “oynaklığının” kendilerini Yunanlı eşkıyalardan kurtaracağını söyleyerek Ladik’i bir haz nesnesine indirgemiş olur. Kadınlıkla ilgili ilk belirginleştirilen özellik, onun cinsel bir obje olmasıdır. “Zorda kalırsa Ladik eşkıyaları oynaklığıyla oyalar, onları sepetlemenin bir yolunu bulurdu. Bu onun irsi yeteneğinde vardı nasılsa” (s. 28). Kadınlığın haz nesnesine dönüşmesinde temel belirleyen, erkeklerin cinsel dürtüleridir. Ancak kadının haz nesnesi olarak sunum safhasına taşınmasında kadın devreye girmekte ve kadınlığın haz nesnesi olmasında aracılık rolü üstlenmektedir. Ataerkillik kavramı gücünü cinsiyetten alan ancak tek bir cinsiyete de yaslanmayan bir gerçekliği ifade eder. Umman Hanım, bu cinsiyetçi yapının en önemli işbirlikçi kişisidir. Kadın kimliğinin nesneleşmesinde kadınlığın araçsallaştırılması ataerkillik yapının en önemli başarısıdır. “Zorda kalsak” ifadesi her ne kadar düşman hatlarını netleştirmeye dönük bir gönderge içerse de kadının cinsiyetini belirginleştiren bir gösterge olarak karşımıza çıkar. Kadınlık, tehlike anında kadın eliyle bir anda haz nesnesine dönüştürülebilmektedir. Hatta bu durumun belirginleştirilmesi için “oynaklık”, kadın kimliğinin tamamlayıcısı olabilmektedir. Anlatıcı, can korkusu üzerinden kadınların kadınlığı haz nesnesine indirgemesini masum bir durum olarak göstermeye çalışır. Bu masumiyet durumunu belirginleştiren ise karşıdaki kişilerin hem düşman hem de “eşkıya” olmalarıdır. Bir haz nesnesi olarak görünen kadın, “eşkıyalar”ın odak noktasıdır. Umman Hanım, ataerkillik yapıdan destek alarak “oynaklığın” bir kadında “irsi bir yetenek”, doğal bir süreç olduğunu gösterir. Böylece toplum; kadına yüklenen bu edilgen, nesne ve haz durumlarını içselleştirir, eril iktidarın devamını olağan bir durum olarak kanıksar ve toplumsal katmanlara da benimsetmiş olur.

Anlatıcının dikkat çekmek istediği bir diğer durum da eril kimliklerin kadının bir haz nesnesine dönüşmesi karşısında takındıkları tutumla ilgilidir. Anlatıcı, “Oynak” kadının erkeğin eril kimliğini dönüştüremediğini ancak onu “oyalayıp”, “sepetlediğini” düşündürmüş bu yolla kadınlığın bir haz nesnesi olarak eril kimliğin tamamlayıcısı olduğunu ifade etmiştir. Görülmektedir ki “oynaklık”, kadın için sıradan ve kimliğin tamamlayıcı bir parçasıdır. Ancak bu durum, kadının itibarlı olması ve bir karakter kazanması noktasında bir engeldir. Edilgen

¹ Kozalı 2018. Çalışmamızda sadece sayfa numarası verilen alıntılar, bu kitaba aittir.

kimliği olan kadın, toplumun eril bir kimlik kazanmasında etkin bir rol yüklenmiştir.

On yedi sözcükten oluşan alıntıladığımız kısımda dikkat çeken bir diğer husus ise kullanılan kelimelerin anlamsal göndermeleriyle ilgili olacaktır. Metinde kadın ve kadınlık durumunu ifade eden “zorda kalmak”, “oynaklık”, “oyalamak”, “sepetlemek”, “irsi yetenek” sözcükleri kadının edilgen kimliğini belirginleştiren bir anlam atmosferi oluşturmuştur. Oyalamak ve sepetlemek sözcüklerinde her ne kadar olumlu bir gönderge olsa da aslında bu olumlu göndergeler kadının yeteneğinden ziyade eril kimliğin kadınlara karşı zaafıyla ilgilidir ve kadınlığın dışında bir duruma işaret eder. Erkek ise “eşkıya” sıfatıyla, olumsuz dahi olsa, belirleyici olma durumuna konumlanmıştır. Anlatıcı, kadın ve erkeğe dair rolleri ‘düşman hattında’ uç bir örnek üzerinden okurun bilinçaltına kodlamaya çalışmıştır denilebilir.

Beden her zaman çeşitli algı, söylem, mekân, pratik ve kurumlara muhatap olmuştur. Özelde kadın bedeni bu muhataplara maruz kalmıştır. Toplumsal güç odaklarının bir ürünü olarak kadın bedeni, cinsellik aracı olarak inşa edilmiştir. Bundan dolayı kadın bedeni, denetim altına alınması gereken bir olgu olarak nesneleşmiş ve denetimi de erkeklere verilmiştir. Bu, hem geleneksel hem de modern toplumda ataerkil yapı nedeniyle süregelen bir durum olmuştur (Bilgin, 2016: 9). Roman kişilerinden Pehlivan Buldan, oğlu Ragıp’ın eğreti gelini Ladik’i oğlu için sadece bir haz nesnesi olarak düşünmüştür. “Herkes sofrada gösterilen yere oturdu. Pehlivan Buldan ‘Hoş geldin Ladik, gelinliğin gelip geçici olsun, oğlum sana emanet dedi’ ve kocaman bir bismillahla kaşığı çorbaya daldırdı” (s. 21). Eril toplumsal yapı, her aşamada ve durumda kendi öngördüğü bir düzeni bir sistem olarak dayatır. Öncelikle herkesin gösterilen yere oturması rol dağılımının ne denli dayatıcı bir kimlik kazandığını gösterir. Romanın en baskın cinsiyetçi cümlelerinden olan alıntıda karşımıza çıkan rol dağıtıcının “pehlivan” lakaplı olması dikkatlerden kaçmaz. Pehlivan Buldan’ın Ladik’le konuşması, onu muhatap alması ona verdiği değerden dolayı değildir. Eril iktidarın kendisine verdiği edilgen konumu ifşa etmeye dönüktür. Daha geldiği ilk anda ona görevlerini hatırlatarak sınırları belirginleştirmiştir. “Gelinliğin gelip geçici olsun” ifadesiyle onun eşit cinsiyette bir varlık olarak görülmediği vurgulanır. Oysaki hiçbir genç kız geçici bir gelinlik hayaliyle yaşamaz. Tam tersine mutlu bir yuva hayaliyle bir ömür sürdürebileceği bir yaşam umudu taşır. Oysa Ladik, Pehlivan Buldan’ın evine adım attığı anda bu insani beklentilerin çok uzağındadır ve ayrıca ona kanıksadığı durum yeniden hatırlatılır. Ladik için bu hatırlatma, hayal etmesinin dahi sakıncalı olabileceği durumlar olduğunu tembihler. Kurgulanan bu eğreti gelin kimliği, insanın değersizleştirilebileceği son aşamayı imler. Bu değersizlik durumunda Ladik’e çocuk ya da ergen bir erkek emanet edilir. Bu erkek, hayata hazırlanırken Ladik ise cinsel nesne olma misyonunu ifa edecektir.

Eğreti gelinlere becerilerine göre değer verilmekte, becerilerine göre verilen para artmaktadır. Eğreti gelinler, gittikleri evlerdeki genç ya da ergenlere bedenlerini sunarak cinselliğe doyurduktan ve her şeyi öğrettikten sonra kovulmaktadırlar. Cinsellikle ilgili amaca ulaşmada bir araç olarak kadınlar ve

bedenleri kullanılmaktadır. Romanda kadınların bir haz nesnesi olarak kullanılışı bu şekillerde kurgulanmıştır.

Eğreti gelinler, gelin olarak gittikleri evlerde delikanlının ebeveynlerinin gözünde de bir haz nesnesidir. Ergen oğullarını eğlendiren bir objeden farksızdırlar. Umman Hanım, eğreti gelini Ladik'in odasını gizliden gizliye dinleyip haz duymaktadır. Umman Hanım “bazen mutfakta yemek yaparken, bitişik odadan sessizliğe düşen gövdelerin dilinden hem rahatsız oluyor hem de tuhaf bir biçimde haz alıyor” (s. 17). Umman Hanım'ın bir kadın olarak takındığı tavır, kadınlığın cinsel bir obje olarak görülmesine kaynaklık etmektedir. O, bir erkek olarak oğlunun adeta yapay bir bedenle olan ilişkisinden haz alırken kendi cinsiyetine karşı da saygısını yitirmiş ve bu durum ona haz verecek bir noktaya taşınmıştır. Anlatıcı, Umman Hanım'ın cinsel durumdan, oğlunu söz konusu ederek, haz aldığını ifşa eder. O, insani olan kimliğini yitirmiş, erkekliğin cinsel ihtiyaçlarını karşılayan aracı bir rol yüklenmiştir. Bu noktada payına düşen “hazı” da almaktan geri durmamıştır. Hemcinsi olan Ladik'e karşı sanki karşı cinsten biri gibi davranıp onu eril kişilik karşısında nesneleştirmiştir. Oğlu Ragıp'a da ataerkil toplumda eril bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır. Böylece o, kadına önem vermeyen onu sadece bir haz nesnesi olarak gören eril toplumsal sistemin bir parçası olmuştur.

Çökelez, Selmin'le bir ilişki yaşarken aynı zamanda bir eğreti gelin olan Ladik'le de beraberdir. Bu ilişkide Ladik'i sadece bir haz nesnesi olarak gördüğünü ve bu durumdan vazgeçemediğini aslında asıl sevdiği kişinin Selmin olduğunu anlıyoruz. Ladik'in evine Ladik'in “annesini Çenoto'nun gözetiminde girip çıkıyor. Evin geniş bahçesi, kocaman kapılı ağzı sıkı mı sıkı!” (s. 72). Ladik ailesi, ekonomik yoksunluktan dolayı yaşadıkları taciz durumunu ifşa etmek yerine tam tersine gizlemek için büyük bir hassasiyet gösterirler. Yaşadıkları durumun açığa çıkması anne ve kıza bir şey kazandırmayacaktır. Aksine Çökelez'den aldıkları paradan ve sonrasında adlarının güvensize çıkacak olmasından dolayı kimse artık onların kapısını çalmayacaktır. Bu yüzden de onlar kendilerine biçilen cinsel nesne olma rolünün gereklerini yerine getirdikleri sürece yiyecek bulabileceklerdir. Oysa erkek, cinsel hazları için genç bir kıza ve annesini kullanırken ifşa durumunda itibarsız bir durumla da karşılaşmayacaktır.

Çökelez, Selmin'e dokumada yapacağı yenilikleri, değişiklikleri ve renkleri belirleyen bir görev vermiştir. Selmin'in asıl sevdiği kişi olduğunu, kendisi için yol gösterici, dokumadaki ilham kaynağı olduğunu söyler. Anlatıcı, Çökelez üzerinden iki kadını karşılaştırır, onlara farklı görevler verir. Çökelez, Selmin'le gönül bağı kurarken Ladik'i sadece bir haz nesnesi olarak görür. Çökelez'in Ladik'e ilgisi ve bağlanışını Selmin'in yokluğundan kaynaklanır. Selmin'in yokluğundan ötürü Ladik ile görüşmesini ve “yoksun diye onun ak baldırlarına haftada bir uğruyorum” cümlesi bize Ladik ile ilişkisinin durumunu gösterir. Anlatıcı, ataerkil sistemin tamamen erkeğin ihtiyaçları üzerinden yapılandığını göstermek ister. Kadın her zaman erkeğinin yakınında olmalı, ihtiyacı olduğunda anında bunlara cevap vermelidir. Yoksa erkeğini başka bir kadına kaptırma durumuyla karşı karşıya kalabilir. Kadının yaşayacağı bu mağduriyet durumunun faturası her durumda kadına çıkarılmalıdır. Tam da bu durumu haklı çıkarmak için

Çökelez, “Selmin busegahım, Ladik’in sunduğu şarap, kuğu sürahisinde baştan çıkarıcım... Birinin kokusundan, diğerinin biçimli bedeninden, balından vazgeçemem” (s. 75) diyecektir. Çökelez, iki kadın arasında kalsa da aslında halinden hiç de şikâyetçi değildir. Selmin için “busegahım” diyerek onu yüceltmıştır. Çünkü o, Selmin’i öpmeye değer bulur. Ladik için ise “sunduğu şarap, kuğu sürahisinde baştan çıkarıcım” diyerek onun bir haz nesnesinin ötesine geçemediğini anlıyoruz.

Selmin’in annesi Esmâ için, abisinin eğreti gelini sadece bir haz nesnesidir. Abisinin Ladik’e neden bağlandığına bir türlü anlam veremez. “Esmâ Ragıp ağabeyinin ‘dikensiz gurma gibi dolgun dudaklı’ Ladik’ine ne yandan bakarsa baksın oynaklık görüyor, ‘Bu kadının teni kesin gül tacından. Kuşku duymuyorum,’ diyordu. Koca şehri saran moda bir dokuma kumaştı o. Tomurcuğun açarken dalında yarattığı her titreşim onun bedeninde de vardı; o kadar ince milimetrikli kıpır kıpırlığı” (s. 81). Tıpkı erkekler gibi Esmâ için de Eğreti gelinler, “oynak” vücutlarıyla erkeklerin akıllarını başlarından almaktadır. Dolayısıyla erkeklerin bunda bir suçları olmadığı düşüncesi okurun bilinçaltına kodlanmaktadır. Kadınlara yüklenen bu durum karşısında anlatıcı, eğreti gelinlik “kurumu” olarak bilinen bu eril düzenin eğreti gelinlere yakıştığını anlatmak istemiştir. “Bu kadının teni gül tacından” denilerek Ladik üzerinden bütün eğreti gelinlerin hoş, alımlı ve gül gibi tazeliğine vurgu yapılmıştır. Ladik’in güzel kokmasından ve tüm erkekleri etkileyecek kadar “moda bir dokuma kumaş” olarak nitelendirilmesiyle eğreti gelinlere ayrı bir hava katılmıştır. Bu durum ataerkil toplumun yaygın olduğu bu yörede kadınlara nasıl bir gözle bakıldığını gözler önüne sermektedir. Eğreti gelinler için kullanılan “kıpır kıpırlık” ifadesi de eklenerek onları diğer kadınlardan ayıran özellikler atfedilmiştir. Kadına bir haz nesnesi olarak görüldüğü ve “tomurcuğun açarken dalında yarattığı titreşim” olduğu belirtilerek kadına işve ve cilveli oluşun yakıştığına bir gönderme yapılmıştır.

Romanda bir eğreti gelin olan Ladik’in annesi Çenoto’nun Manisa’da bir paşa hareminden kaçıp Göller Şehri’ne geldiğini ve yanında da kızının olduğunu ama Ladik’in bir paşa kızı olmayıp sadece Çenoto’nun bir gecelik kaçamağından olduğunu ve insanların ilk zamanlar onu sadece bir haz nesnesi olarak gördüğünü anlıyoruz.

“Çenoto’nun, Göller Şehri’ne Manisa’dan geldiğini duymuştum. Küçük yaşta güzelliği başının belası olmuş. Öyle yanından geçince unutulveren bir yüz ve beden taşımadığından Manisa Paşasının haremine çocuk yaşta sürüklenerek götürülmüş. İlk gece Paşaya sunulmuş, gözleri pınarlarından oynamış ve onun için oynamış Çenoto” (s. 101).

Çenoto’nun, eğreti gelin Ladik’in annesi, eğreti gelin olmasa da buna benzer yollardan geçtiği görülür. Onun da güzelliği başına olmadık şeyler getirir. Kadınlar, küçük yaşta olsalar bile, güzelliklerinden ötürü alıkonulup zorla bir erkeğe sunulabilmektedir. “İlk gece paşaya sunulmuş” cümlesi, kadına değer verilmediğini gösterir. Kadının “sunulacak” bir haz nesnesi olarak görülmesi kadının maruz kaldığı cinsel şiddet düzeyini, çaresizliğini, kötü muameleye maruz kalma durumunu gözler önüne serilmiştir. Burada en dikkat çeken şey Ladik’in

eğreti gelin olmaktan başka hiçbir şansı olmadığı, kadın ve erkek rollerinin zaman döngüsünden muaf olduğu vurgusudur. Çenoto, bir paşa ile beraber olmuş, ancak kaderi değişmemiştir. Ladik, bir paşa kızı dahi olsa, bir kadın olarak annesi ile aynı kaderi paylaşacaktır. Zira eril sistemde kadının rolü ortaya konulmuş ve o da kaderine rıza göstererek erkekler için yapması gereken görevleri yerine getirmiştir.

Eğreti Gelinlerde Psikolojik Tahribat

İnsanların toplum içinde maruz kaldıkları her türlü baskı sadece fizyolojik düzeyde tesir bırakmaz aynı zamanda psikolojileri üzerinde de bir tahribat meydana getirir. Kadınların çeşitli sebeplerle sömürülmesi de onlarda biyolojik tahribatlar yarattığı gibi psikolojik tahribatlara da sebep olmaktadır. Eğreti gelinlerin yaşam tarzı toplumsal kabule aykırı olduğundan dışlanma, yalnızlığa mahkûm edilme gibi durumlar açığa çıkarabilmektedir. Romanda bahsedilen eğreti gelinlerin hikâyesi, ‘gelin’ olarak gittikleri evlerden işleri bittikten sonra kovulmalarıyla ya da zorla gönderilmeleriyle neticelenmiştir. Eğreti gelinlerin bir kısmı gelinlik yaptıkları gençlere ya âşık oldukları ya da hamile kaldıkları için kovulmuştur. Hem duyguları hem de bedenleri sömürülen kadınlar, kendi başlarının çaresine bakmaya koyulmuşlardır. Kimi genç kız, bu duruma intihar ederek karşılık vermiştir.

Bowlby, insanların kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağlar olarak tanımlamıştır (aktaran: Morsünbül, Çok, 2011: 554). *Eğreti Gelinler* romanında da eğreti gelinlik yapan kadınlar arasında erkeklerine âşık olup bağlananlar vardır. Bu bağlılık erkekleri ölünce bile devam edebilmektedir. Bu kadınlardan biri Kostak Emine’dir. Kostak Emine, Ali ölünce bile mezarından ayrılmamıştır. “Alt tarafı bir eğreti gelin ama, vefalıdır yine de, yıllardır gelir gider buraya” (s. 9). Romanda yer verilen bu cümle bile eğreti gelinlerin hor görüldüğünü göstermektedir. “Alt tarafı bir eğreti gelin” denilerek eğreti gelinlere karşı aşağılayıcı bir dil kullanılmıştır. Ancak her ne olursa olsun eğreti gelinlerin vefalı olduklarını ve yıllar geçse de “delikanlılarını” unutamayıp öldüklerinde bile onlara karşı büyük bir özlem duyduklarını dile getirmiştir. Buradaki değer verme kadının az da olsa değer görmesiyle ilgilidir. Kendisine en azından bir insan gözüyle bakan az da olsa kendisine değer veren kişilere karşı kadının gösterdiği vefa, sadece bireysel değil o durumda olan tüm kadınlar için söz konusu edilmiştir. Anlatıcı, kadına gösterilen insani hassasiyetin hayatın her anında ve alanında karşılıksız kalmadığını vurgulamak istemiştir.

Kostak Emine, eğreti gelin olarak gittiği evde erkeği Ali’ye âşık olduğu için istenmeyip kovulmuştur. Eğreti gelinlerin bu durumu baştan göze alıp o eve eğreti gelin olarak gitmeyi kabul etmeleri onların ne kadar çaresiz olduğunu gözler önüne serer. Bir genç kız açısından hayatın en trajik anı eğreti gelinlerin hayatında süregelen bir hal olarak yaşanır. “Ellerine bohçaları verilip, ‘Oğlumuz nişanlanacak artık, senin işin bitti’ denilince yürekleri dağlanıyordu. Bu sonuca katlanarak eğreti gelinliğe ‘evet’ demek, yamalı bohçada ipekli gelinlik saklamaya benziyordu” (s. 20). Anlatıcı, bu iç monologla eğreti gelinlerin hiçbir şekilde insan muamelesi görmediğini belirginleştirir. Çünkü onlar sadece bir nesne olarak düşünülür ve duyguları olabileceğini, hayatlarının sadece bu hadiseden dolayı bile olsa bir daha eski halini almayacağını akıllarına getirmezler. Oysaki onlar, yaşadıkları her

gelinlik halini “yüreklere dağlanarak” sonlandırmaktadırlar. “Yamalı bohçada ipekli gelinlik saklamak” benzetmesi, bu genç kızların hayatlarının her anında psikolojik buhranlar yaşamaya mahkûm olduklarını belirginleştirir. Bir genç kız için saklamaya değer görülen en güzel, en özel ve değerli şey gelinliktir. Bu en değerli şey; değersiz, önem verilmemiş, gelip geçici bir torbada saklanmak zorundadır. Gelinlerin en güzel günlerini önemli kılan bu bembeyaz gelinliklerin bu ‘eğreti’ bohçada yer alması başlı başına bir tezattır. Çünkü onlar, daha ‘görevlerinin’ ilk anında “senin işin bitti” cümlesiyle yüzleşeceklerinin farkındadırlar. Hayatlarının her anında bu gerçekle yüzleşmek, kovulma anına doğru bir hayat sürdürmek altından kalkılamayacak psikolojik tahribatlara yol açabilmektedir.

Şüphesiz ki bu denli kurumsallaşan bu eril yapının, ‘eğreti gelinliğin, bazı yazılmamış kuralları, yasakları olmak zorundadır. Bunlar “istenildiğinde alıp bohçasını gidecekti, direnmeyecekti, delikanlısına âşık olmayacak, gebe kalmayacaktı. Bunlar eğreti gelinlik kurumunun yasaklarıdır” (s. 11).

Eğreti gelinlerin; ataerkil toplumda sadece evde ev işleri gören, evlenip daha sonrasında çocuk sahibi olan, o çocuğa bakan ve bunun gibi birçok işte erkekler karşısında savrulan kadınlardan oldukları anlaşılmaktadır. Bir eğreti gelin, eğreti gelinlik “kurumunun” yasaklarıyla daha en baştan tanışır. Eğreti gelinliğin en keskin kurallarından biri anne ve babaların artık oğullarının cinsel açıdan deneyim sahibi olduklarına karar verdikleri anda belirir. Oğullarını nişanlayıp asıl gelinlerinin artık eve geleceği anda eğreti gelinler kapı dışarı edilir. Eğreti gelinlerin bohçaları ellerine verilip evden gönderilmek istenildikleri vakit bu duruma baş eğip ses çıkarmadan evden gitmeleri istenir.

“Eğreti gelinlik kurumunun yasaklarından” bir diğeri de eğreti gelinlerin delikanlılarından gebe kalmasıdır. Çünkü gebe kalırlarsa çocuklarından ayrılmaları ve evden gitmeleri zorunludur. Bu yüzden de eğreti gelinlerin başka evlerde, başka delikanlıların eğreti gelini olabilmeleri için eğreti gelin olarak gittikleri evlerde gebe kalmamaları gerekir. Oysaki ataerkil toplumlarda kadınların en büyük vasfı anneliktir. Anlatıcı, eril kimlik karşısında eğreti gelinlerin hemcinslerinin de eğreti gelinlere annelik vasfını yakıştırmadıklarını onları hor gördüklerini aktarmıştır.

Roman kişilerinden Aynımah, kocası öldürülen bir kadındır. Çocuklarıyla yaşama savaşı vermektedir ve Pehlivan Buldan ile de bir ilişki yaşamaktadır. Bir eğreti gelin kızı olan Aynımah da Pehlivan Buldan öldüğünde sık sık mezar ziyaretine gider. Pehlivan Buldan’ın mezarının yanında karısı Umman Hanım’ın da mezarı bulunmaktadır. Aynımah, Umman Hanım hayattayken duymadığı kıskançlığı şimdi o ölmüşken hisseder.

Eğreti Gelinler romanında psikolojik tahribatın en uç örneği intihar olgusuyla karşımıza çıkar. Eğreti gelin olarak gittikleri evde erkeklerine kavuşamamaları sonrasında bu kadınlardan intihar edenler söz konusu edilir.

Aynımah’ın annesi Gülnaz, eğreti gelin olarak gittiği evde hamile olduğu anlaşılmış ve kapı dışarı edilmiştir. Bu yüzden o da çocuğunu, Aynımah’ı, doğurduktan sonra intihar etmiştir. “Annemin acı içinde ölmesini hatırladıkça içim

dağlanıyor, boğazım lime lime, lokma geçmiyor. Beni doğurduktan sonra kezzap içmiş. Kim bilir belki de eğreti gelinlik yaptığı Celil’i de sevmişti” (s. 261).

Eğreti gelinlerin karşılaştıkları psikolojik tahribatlardan en önemlisi eğreti gelin olarak gittikleri evlerde “delikanlılarına” âşık olup onlara bağlanmaları sonucunda açığa çıkar. Bu da “eğreti gelinlik kurumunun” yasaklarının sonucudur. Ancak eğreti gelinler, eğreti gelin olarak gittikleri evlerde delikanlılarını sadece bir cinsel partner olarak görmeyip, gerçekten o eve gelin olmuş gibi, hem evin oğluna hem eve hem de eğreti gelin olarak gittikleri ailelere bağlanmışlardır. Nitekim bu durum istenilmeyen ve beklenilmeyen bir durum olarak ortaya çıkmıştır. İstenilmeyen ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bu sevgi sonrasında eğreti gelinler, eğreti gelin olarak gittikleri evlerden gönderildiklerinde bu durum, onlarda psikolojik bir travmaya yol açmıştır. Aynımah annesinin karnındayken annesi, bir eğreti gelin olarak gittiği Celil’i sevmiş ve hamile olduğu anlaşılınca evden kovulmuştur. Aynımah’ın annesi yaşadığı yıkımı atlatamamış bebeğini doğurduktan sonra “kezzap içip” intihar etmiştir. Eğreti gelinlerin yaşadığı en büyük psikolojik tahribat işte bu intihar eğilimidir. Bu durum onların eğreti gelin olarak gittikleri evlerde ne denli ağır sorunlar yaşayabildiklerini, nasıl bir muameleye maruz kaldıklarını gözler önüne serer. Eğreti gelinlerin yaşadıkları muamele sonucu artık dayanamayıp çaresiz kaldıkları ve bir çıkış yolu olarak intihar yolunu seçtikleri görülür. İntihar eden annesini anımsayan Aynımah, annesinin ölmesini hatırlarken annesinin çektiği acılar karşısında intihar etmesini “içim dağlanıyor, boğazım lime lime, lokma geçmiyor” diyerek hissettiklerini aktarır.

Eğreti Gelinler romanında yer alan bir diğer psikolojik tahribat örneği, insanların ve çevrenin bu kadınlara yüklemiş olduğu olumsuz tutumlarla açığa çıkar. Onlar, istenmediklerini bildiklerinden şehirden uzak yerlerde yaşamayı seçmişlerdir. Şehirden uzakta yaşamışlar, insanların onları görmeyeceği ya da daha az görecekleri yerlerde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

“Aynımah Teyze, sizi çok zor buldum. Uzaklara taşınmışsınız,” dedi.

“Ne yapalım, bizim gibileri buralar kabul ediyor. İçeri gir diyeceğim ama kimlerdensin?” (s. 206).

Bir eğreti gelin kızı olan ve aynı zamanda evli bir erkekle de birlikte olan Aynımah, ev tercihinde rahat değildir. Toplumun gözündeki düşük/ düşkün kadın profilinden dolayı dışlanacağından daha şehir dışı yerleri tercih etmek zorundadır. Aynımah, yıllar önce kocasının küçük bir çocuğa yardım ettiğini ve bu çocuğun yıllar sonra büyüüp, iş sahibi olup Aynımah’ın kocasına vefa borcunu ödemek için geldiğinden söz eder. Aynımah ile delikanlının konuşmaları bize bir eğreti gelin olmasa da evli bir erkekle birlikte olan Aynımah’ın yaşadığı bölgede nasıl bir muameleye maruz kaldığını gösterir. Toplum, Aynımah ve onun gibi kadınlara hoş gözle bakmaz ve onları kabul etmez. Bu durum, “ne yapalım, bizim gibileri buralar kabul ediyor” şeklinde yansıtılmıştır. Aynı zamanda anlatıcı, Aynımah’ın bir tepki olarak “içeri gir diyeceğim ama” söyleyişi de toplumsal baskıya göndermede bulunur. Zira eğer delikanlı, içeri girerse insanlar tarafından yanlış anlaşılacak ve belki de dışlanacaktır.

Eğreti gelinlerin delikanlılarına âşık olmaları, hamile kalmaları ya da aileye bağlanmalarının yasaklandığından söz etmiştir. Ancak eğreti gelin sahibi delikanlıların âşık olması durumunda yine aşağılanan, hor görülen eğreti gelinlerdir. Ali'nin eğreti gelini Kostak Emine'den vazgeçmemesi, Kostak Emine'nin ona büyü yapmış olduğu söylentilerinin olmasındandır.

“Emine bu kadar iyi insandı da neden kızgınsın ona?”

“Büyücü olduğu söylendi. Verdiği sözleri yerine getirmede.”

“Ne sözü?”

“İstenildiğinde alıp bohçasını gidecekti, direnmeyecekti, delikanlısına âşık olmayacak, gebe kalmayacaktı... Bu saydıklarım eğreti gelinlik kurumunun yasaklarıdır.” (s. 11)

Kostak Emine'nin eğreti gelinliğinin uzun sürdüğünü ve bu durumun Emine için daha çok bağlanmaya sebep olduğunu anlıyoruz. Bu durum Kostak Emine üzerinde daha büyük bir psikolojik tahribata yol çar. Anlatıcı, diyaloglar üzerinden toplumun hiçbir şekilde eğreti gelinleri insan yerine koymadıklarını belirginleştirir. Zira eğreti gelinlere âşık olmak olmaması gereken değil olması mümkün olmayan bir durum olarak görülmüştür. Bu durumun açığa çıkması hayatın olağan akışının dışında bir gerçekliğe yaslanmasıyla açıklanabilir. Büyücü olması; onu hem insan olmaktan, hem haklı olmaktan çıkararak bir yaklaşımdır. Bu şekilde şeytanlaştırılan kadın, hayatın her aşamasında bu durumla yüzleşecektir. Çünkü o, “alt tarafı bir eğreti gelindir” ve bu yüzden sevildiğini düşünmesi beklenmezdir.

Ali'nin bu durumu, sözlendiği kızın da bir mağduriyet yaşamasına kaynaklık etmektedir. Sözlü kız, Ali ile evleneceğini düşünüp hayaller kurmaktadır. Ancak beklediği Ali, hala eğreti gelini Kostak Emine ile yaşamaktadır.

“Ali Dayımın sözlüsü var mıydı?”

“Ailesi onun için eşraftan Mustafa Efendi'nin kızını seçmişti. Ama Kostak Emine'nin eğreti gelinliği altı yıl sürünce kız başka biriyle evlendirildi.” (s. 11)

Eğreti gelinlik kurumu, eğreti gelinleri mağdur etmesinin yanında eş adayları diğer kadınları da mağdur etmektedir. Aslında anlatıcı, hem fiziksel hem de psikolojik açıdan asıl mağdurun her durumda kadın olduğunu belirginleştirmiştir. Bu mağduriyetin sebebinin ise kadını sadece cinsel bir obje olarak gören ataerki yapı olduğu söylenebilir.

Sahipsizliğin Kadınlara Yaşattığı Haller

Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan kimsesizlik ve sahipsizlik durumlarına maruz kalan cinsiyetler içinde kadınlar ve kız çocukları şüphesiz ki, erkeklere ve erkek çocuklara göre, oldukça dezavantajlıdır. Bu durum onların suistimale açık hale gelmelerini kolaylaştırmaktadır ve yaşam mücadelelerinde daha çok bedenleriyle varlık göstermelerine neden olmuştur. Bu da çoğunlukla dramatik sonuçlara yol açmıştır.

Eğreti Gelinler romanında ele alınan eğreti gelinler genellikle yoksul, sahipsiz ve kimsesizdirler. Çaresizlik, kimsesizlik, sahipsizlik ve korumasızlık onların emeklerinin yok sayılmasını, cinsel bir nesne olarak görülmelerini kolaylaştırmıştır. Eğreti gelinler, eğreti gelin olarak gittikleri evlerde geçici de olsa sahiplenilmiş, korunmuş ve bir aile ortamı görmüşlerdir. Genellikle zenginler tarafından tercih edilen eğreti gelinlik; sahipsiz ve kimsesiz kızların da servetli ailelerde eğreti gelin olmaları yönünde istekli olmalarına neden olmuştur. Ancak buralarda daima iyi muamele görmemiş; cinsel, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalmışlardır. Yaşadıkları her türlü şiddete göz yummuşlardır. Sahipsiz, kimsesiz ve korumasız oluşları sömürülmelerini kolaylaştırmaktadır.

Kostak Emine, Ali'nin evinden kovulduktan sonra kimsesi olmadığı için günlerce sokakta kalmıştır. “İki genç arasında büyük bir aşk olduğu anlaşılınca Emine'nin gururuyla oynandı: ‘Büyü yaptırдың oğlumuz, bohçanı alıp hemen git bu evden!’ dedi yengemle büyük dayım. Başarılı da oldular. Gidecek yeri, kapısını çalacağı kimsesi yoktu. Olsa bile bunu yapmayacak kadar gururluydu. Günlerce sokaklarda savruldu bir yaprak gibi” (s. 12). Anlatıcı, çatışma unsurunun daha başında eğreti gelinlerin de herkes gibi insan olduğuna bir gururları olduğuna vurgu yapar. “Emine'nin gururuyla oynayan” aile, çok olağan bir durum üzerinden genç kadını adeta ölüme mahkûm ederler. Emine'ye, hiçlik duygusu yaşatılmış, değersizleştirilmiş ve umutsuzluğa sürüklenmiştir. Kostak Emine ile Ali'nin birbirlerine âşık olması beklenmeyen ve istenmeyen bir olaydır. Bu durum sonucunda Kostak Emine, “delikanlısının” ailesi tarafından kesin olarak istenmeyip evden kovulur. Ali'ye büyü yaptırdığını bu şekilde onu kendisine bağladığı bile düşünülür. Eğreti gelin olarak gittiği evde istenmeyen genç kızlar, tek başlarına kalmış ve kimseden yardım istememişlerdir. Zaten bu kadınların gidip sığınacakları bir kimseleri de yoktur. “Günlerce sokaklarda savruldu bir yaprak gibi” ifadesi, Kostak Emine'nin yalnızlığına, kimsesizliğine, fakirliğine, nesneleştirilmiş olmasına, değersizliğine, hiçliğine, çaresizliğine göndermede bulunur. Tüm bu değersiz duruma düşürülme hali aynı zamanda genç kadının insan olmasını, insan kalmasını da imler. Onun yaşadığı olumsuzluklar, “gibi” sözcüğüyle ilişkilendirilmiş, benzerlik ilişkisiyle ortaya konulmuştur.

Kostak Emine'nin Ali'den sonra kimsesiz ve sahipsiz kaldığını ama daha sonra Ali'den önceki eğreti gelinlik yaptığı “delikanlılarından” Ahmet'in ona destek verdiği Kostak Emine'ye sahip çıkmaya çalıştığı görülür. Ancak bu yardım eli bile insanlar tarafından farklı algılanacaktır.

“Kostak Emine'nin söylemek istediği bir derdi daha var. Ali Dayımın ölümünden sonra eğreti gelinin olduğu eski delikanlılarından Ahmet, onu aç açıkta koymamış, Lise Caddesinde iki odalı evine yerleştirmişti Emine'sini; biliyorsun. Ahmet güneşli dolu filelerle gelince, eski ateş bacayı sardı diye, yolda, kapı önlerinde, pencerede oturan kadınlar adamın evde kaç dakika kaldığını bile tespit etmişler. Kötülüğün tohumu asalak otlar gibi çabuk çimlenir, büyür, uzun arsız kollarını, atar iyiliklerin üstüne. Ama Emine'nin tövbekâr olduğunu hesaba katan yok. Yoksa Ahmet'le kadınların düşündüğü anlamda bir iş yapsa, Ali Dayımın mezarına hangi yüzle gider? Bazı ölümler dirisinden daha etkilidir. Ah kızım Göller

Şehri’nde konuşulacak yazılacak öyle çok şey var ki... İnsan ağzını açmaya görsün, belirsiz derin bir kuyu açılıyor sanki” (s. 86-87).

Anlatıcı, Kostak Emine üzerinden toplumun ne denli yozlaştığını gözler önüne serer. Yıllarca zaten karın tokluğuna kaldığı Ali’nin evinden kovulunca ekonomik olarak ayakta kalabilmesi mümkün değildir. Kendisine sadece karın tokluğu karşılığında bedenini, duygularını, ömrünü verdiği Ahmet’in ona bu zorlu süreçte sahip çıkması toplumun gözünde bir suçtur. Ahmet’in yaptıkları yadırganırken aslında Emine ölümüne mahkûm edilir. Yapacak hiçbir işi olmayan Emine’ye ya birisi yardım edecek ya da Emine; yoksulluk, kimsesizlik ve açlık üçgeninde ölecektir. Toplum, kendi inşa ettiği bir “kurumun” çarkları altında ezilen bir kadını dışta bırakarak onun ölümüne çoktan karar vermiştir. Anlatıcı, bu kurum üzerinden eğreti gelinlerin değil toplumun düşkün, ahlaksız olduğunu gözler önüne sermiştir.

Selmin, eğreti gelin değilse de kimsesizlik duygusunu yoğun bir şekilde yaşamaktadır. O, babasızlığıyla ilişkili olarak kimsesiz biridir. Küçük yaşta evlendirilen Selmin, küçük yaşta kaybettiği babasının yerine evlendiği erkeğin babasına karşı sevgi geliştirmiştir. “Salih Babam incelikleri farklı, asil görünümlü biri. Onu çok seviyorum. Suyu bile gözleriyle isteyerek dünyamı etkiliyor. Orta üçteyken kaybettiğim babamın yerine koydum onu. Ağzım ve yüreğim bir ‘Baba’ buldu” (s. 39). Bu sözler, kırsal bölgelerde bir babanın ne denli önemli olduğunu imler. Kadınlar ya da genç kızlar, bir erkeğe yaslanmak ve böylece hayata tutunmak zorundadırlar. Çünkü onların ekonomik olarak ayakta kalabilecekleri bir dayanakları yoktur. Ekonomik olarak bağımlı olmak onların kendilerini muhatap kaldıkları erkeklerle duygusal bir bağ kurmalarını zorunlu kılmıştır. Oysaki Selmin’in Kayınpederi “Salih Baba”, Selmin’e karşı olumlu bir ifade kullanmamıştır. Ancak genç kadın, onu kaybettiği babasının yerine koyarak kendisine bir sığınak arayışı içine girmiştir. Bu sığınak en karşılıksız haliyle, baba figürüyle, kendisini gösterir. “Yüreğiyle” bir baba bulmuş olmak onun güvende olmasının göstergesidir.

Eğreti Gelinler romanında Umman Hanım, Çenoto’nun kocasının olup olmadığını sorgulamıştır. Ataerkil sistemde eğer kocası ya da sığınacağı bir erkek olmuş olsaydı onun eğreti gelin olarak sığıntı bir hayat sürmesine gerek kalmayacaktı. Çenoto ve kızı Ladik’in kimsesizliği şu şekilde dile getirilmiştir:

“Kocan öldü mü?” dedi bir gün Umman Hanım Kalça Kadın’a.

“Paşanın cariyesiydim hanımım.”

“Yani çocuğun babası mıydı paşa?”

“İlle de baba soruyor, arıyorsan, savaşa öldü...”

“Ladik adını nereden buldun da koydun kızına peki?”

“Göller Şehri’nin öteki adı Ladik, bilmiyor musun yoksa?”(s. 103)

Yukarıda *Eğreti Gelinler* romanında geçen bu bölümde bir eğreti gelin olmasa da bir eğreti gelin annesi olan Çenoto’nun başından geçenler anlatılmıştır. Çenoto’nun babasız ya da kimsesizliği net değilse de onun yaşadıkları da ataerkil

sistemin bir ürünüdür. O da yine başka bir “kurumun” döngüsü için ailesinden koparılıp başka erkeklere sunulmuştur. Onun yaşadıkları ile kızı eğreti gelin Ladik’in yaşadıkları arasında bir fark yoktur. Onu cariye yapan kurum, yine ona hiçbir kimlik, misyon, ekonomik katkı sunmadan onu kovmuştur. Küçükken bir paşanın cariyesi olarak alındığını ve kızı Ladik’i Göller Şehri’nde büyüttüğünü söylemiştir. Toplum, ilk olarak Çenoto’nun kızının babasıyla ilgili sorarak onun sahipsizliğini netleştirmek ister. Eğer babası bir paşa olacaksa toplumun bakışı da değişecektir. Dönemine göre oldukça farklı bir isim olan Ladik isminin kaynağıyla ilgili Çenoto’nun verdiği cevap oldukça manidardır. Göller Şehri’nin öteki adının Ladik olması, Ladik’in eğreti gelin olması arasında bir ilişki düşündürülmüştür. Anlatıcı, tüm eğreti gelinlerle ilgili düşünülen yoksunluk, düşkünlük, yozlaşmışlık, ahlaksızlık gibi sıfatların aslında bu kurumsal yapıyı bünyesinde bulandıran Göller Şehri sakinleri olduğunu okurun bilinçaltına kodlamaktadır. Belki de bu mesaj, yozlaşan toplumu ifşa eden, ele veren hatta o toplumdan intikam duygularını açığa vuran temel simgesel gönderge denebilir.

Yoksulluk Kavşağında Bir Mağduriyet

Yoksulluk olgusu, ailelerin bir kurtuluş yolu olarak küçük yaştan itibaren çocukları ne şekilde olursa olsun istihdam edilmesi gerektiği yaklaşımını açığa çıkarmıştır. Böylece ekonomik şartları iyileştirmek için başvuru yolları mağduriyetlerinin önünü açmıştır.

Romanda karın tokluğuna eğreti gelinlik geleneğini sürdüren genç kızlardan söz edilmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan kız çocukları ya da kadınların, zenginlerin evinde eğreti gelin olarak yaşamaları geçici de olsa bir çıkış yolu olarak görülmüş ve eğreti gelinlik bir meslek halini almıştır. Zengin aile ortamı içerisinde gelenek görenek, yol yordam, gelinlik tecrübeleri öğrenmeleri eğreti gelinlerin yararına olacağı düşünülmüştür. “Eğreti gelinliğin yararları vardır elbet: Bilgileri, görgüleri artıyor, sağlıklı ve insanca bir ortamda yaşıyorlardı” (s. 20). Tüm bu ‘kazançlar’, genç kızlar için bir fayda olarak düşünülse de aslında ataerkil toplum, yol açtığı yozlaşmayı kamufle etmek için bu şekilde argümanlar geliştirmiştir. Yoksa toplum nezdinde eğreti gelinlerin hiçbir itibarları yoktur. “İnsanca bir ortamda” yaşamak ise genç kızların kendi ailelerindeki yoksulluk halini ifşa eden bir amaca matuftur.

Eğreti gelinler, eğreti gelinlikleri bittiği evden kovuldukları zamandan sonra zor günler geçirmektedirler. Zengin ailelerin yanında eğreti gelin olurken onlar da refah ve zengin bir hayat yaşamaktadırlar. Bohçaları ellerine verilip evden gönderildikleri zaman ise yeniden fakirlik gerçeği ile karşı karşıya kalırlar. Kostak Emine’yi Ali’nin mezarı başında gören kişiler onun durumunu şöyle anlatmışlardır: “Mezarın başındaki tapınma sona ermişti. Yerde duran bez çantasını koluna takıp yer yer delinmiş cızlavet lastik ayakkabısının içinde ağırlaşmış, isteksiz ayaklarını sürüyerek gözden kayboldu” (s. 10). Kostak Emine, toplumun gözündeki düşkün haline rağmen en yoksun haliyle mezarlığa giderek adeta Göller Şehri ahalisine insanlık dersi verir. Onun mezarlığa gitmesi kendi erdemli tarafını imlerken içinde bulunduğu perişanlık ise toplumun yozlaşan ahlakını yansıtmaktan başka bir şey ifade etmez.

Yoksulluk gerçeği karşısında genç kızlar, eğreti gelinliği bir meslek haline getirmişlerdir, farklı zengin ailelerin yanında birden çok eğreti gelinlik yapmışlardır. Romanda Kostak Emine'nin de birden çok eğreti gelinlik yaptığı ve yoksulluk dolayısıyla bu yola başvurduğu ifade edilmiştir. “İlk eğreti gelinliği Sadıkla başlamış. İkincisi Şanlıların İsmail, ondan sonra Semercilerin Şevket, tatlıcı Kazım, Ahmet, sonuncusu Ali” (s. 12). Kostak Emine, toplam altı erkeğe gelinlik yapmış ve tüm bu erkekler birbirlerinden haberdardır. Anlatıcı, tüm erkeklerin isimlerini vererek bu erkekler arasındaki ‘akrabalık’ ilişkisini ifşa eder. O, bir kadın olarak bu erkeklerin ihtiyacını giderebilmişken bu erkeklerin tamamı bu kadının insani ihtiyaçlarını giderememiş ve eğreti gelinlik gibi insanlık onuruyla bağdaşmayan bir yapının hem müsebbibi hem de sürdürücüsü olmuşlardır.

Eğreti gelinlerin zengin ailelerin yanında eğreti gelinlik yaparken bazılarının ev işlerine de yardım ettiğini anlıyoruz. Kostak Emine, eğreti gelinliğin yanında ev işlerine yardım etmiş hatta erkeklerin yaptığı işleri yapmıştır. “Emine evde delikanlısının olmadığı zamanlarda işlerin ucundan tutardı. Odun keser, kışın kar küreler, ark, havuz temizler, yemek yapar, havuza soğuması için bırakılmış karpuzları keser, evin bir kişisi olarak hizmet ederdi” (s. 15). Anlatıcı, bir kadın olarak Emine'nin fiziksel olarak etrafındaki erkeklerden farksız olduğunu imler. Onun tek ‘kusuru’, ataerkil toplumda kadın olması olarak sunulmuştur. Bu yolla Emine'nin karşı karşıya kaldığı tüm mağduriyetlerin eril sistemin rol dağıtıcı pozisyonunda olması olarak düşündürülmüştür denebilir.

Sonuç

Türk edebiyatında kadın olgusu, hemen hemen her metinde karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla ya ana temayı ya da ana tema etrafındaki yardımcı temaları şekillendirir. Kadın, bir anne olarak her zaman saygıdeğer bir varlık muamelesi görürken cinsiyet sahibi bir varlık olarak ise aynı değeri görmemiş hatta bazen de hor görülmüş, küçümsenmiştir.

Edebi metinlerde kadının mağduriyeti genellikle ataerkil sistemin bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Sistemden kaynaklanan mağduriyet, geleneksel bir hal alarak kurumsal bir karakter kazanmıştır denebilir. *Eğreti Gelinler* romanı da bu şekilde kurumsal bir karakter kazanan eril bir toplumsal yapının ne denli yozlaştığını ifşa etmektedir.

Eğreti Gelinler romanında ataerkil toplumun öncelikle kadını nesneleştirerek değersizleştirilmesi söz konusu edilmiştir. Denizli’de görülen “eğreti gelinlik kurumu”, kadını itibarsızlaştıran, değersizleştiren, yok sayan ve devamında cinsel bir nesneye dönüştüren bir bilinçaltının ürünüdür. Gelenek haline gelmiş olan gayri insani durum, birçok genç kızın hayatını yok etmiştir. Tüm sistem, sadece erkeğin cinsel arzularına göre şekillenerek erkeğin merkezde olduğu bir toplum inşa etmek üzere yapılanmıştır. Kadınların sadece bir obje olarak erkek egemen toplumu beslemek üzere bir rol aldığı görülür. Kadının değil bir tercih yapması bir duygusal tepki göstermesi dahi yasaktır. Ona düşen tek görev, erkeklerin cinsel arzularına boyun eğmek ve kaderine rıza göstermektir. Eğreti gelinlik sürecinde meydana gelebilecek hamilelik gibi, âşık olma gibi arızalı durumlarda kadının tüm hayatı bir anda bitme noktasına gelmektedir. Psikolojik

olarak büyük bir travma yaşayan kadınlar, çoğunlukla kaderlerine rıza gösterirler. Ancak bazen psikolojik travmanın üstesinden gelemeyen kadınların tek kurtuluş yolu olarak intihara başvurdukları görülür.

Ataerkil toplum, erkek egemen bir yapıyı esas alır. Erkeğin himayesinde olan kadınların güvende oldukları mesajı verilir. Ancak ne zamanki erkek ölür ya da ortadan kaybolursa kadınlar koruyucularını yitirmiş ve böylece eril kimliklerin hedefi haline gelmiş olur. Eğreti gelinlik, genellikle babasız ya da erkeksiz kadınların maruz kaldıkları cinsellik merkezli ya da cinsiyetçi bir yapıdır. Zira ekonomik döngünün merkezinde erkek vardır. Erkek olmadan kadının ekonomik kurumlarda varlık göstermesi mümkün değildir. Kadın da sadece karnını doyurmak için erkek arzusunun bir nesnesi olmak zorunda kalacaktır.

Yazar, ataerkil toplumun cinsiyetçi yapısını oldukça sıra dışı bir gelenek üzerinden başarılı bir şekilde kurmaca zeminine taşımıştır. Kurumsal kimlik kazanmış eril sistemin kadına dönük tüm cinsiyetçi söylemlerini bu sistemin yozlaşmış ve ahlak yoksunu olmasıyla izah etmiştir. Düşkün olanın kadın değil ataerkil sistem olduğu metnin derin yapısında kendisini ele vermektedir denebilir.

Kaynakça

- Bilgin, Rıfat. (2016), “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 26, S 1, s. 219-243.
- Dökmen, Zehra. (2015), *Toplumsal Cinsiyet: sosyal Psikolojik Açıklamalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kozalı, Şükran. (2018), *Eğreti Gelinler*, Mona Kitap, İstanbul.
- Morsünbül, Ümit, Çok, Figen. (2011), “Bağlanma ve İlişkili Değişkenler”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- current Approaches in Psychiatry*, C 3, S 3, s. 553-570.
- Şengül, Mehmet Bakır. (2019), *Türk Romanında Feminizm (1960-80)*, Gece Akademi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *TDK Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- Vatandaş, Saniye. (2020), “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıpyargıları Bağlamında Kadının Medyada Metalaştırılması”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 36, s. 747-784.
- Yavuz, Şahinde. (2015), “Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü, Trabzon Örneği”, *Fe Dergi*, C 7, S 1, s. 117-130.